

ГРАД ВАРНА И БЪЛГАРО-СЪВЕТСКИТЕ КУЛТУРНИ ОТНОШЕНИЯ ПРЕЗ ПЪРВАТА ГОДИНА НА ГРАДА, НОСЕЩ ИМЕТО НА ЙОСИФ ВИСАРИОНОВИЧ (СТАЛИН)*

Симеон КУЛИШ

Докторант, катедра „История и археология“

ШУ „Епископ Константин Преславски“

Научен ръководител: доц. д-р Васил Параскевов

Още в самия край на Втората световна война България е включена в съветската сфера на влияние. От този момент нататък до краха на комунистическата система страната ще бъде най-верният партньор и сателит на Москва. Скоро след подписването на Парижките мирни договори (10 февруари 1947 г., за България в сила от 15 септември 1947 г.) последва двустранен Договор за дружба, сътрудничество и взаимопомощ между Народна република България и Съюза на съветските социалистически републики, парафиран на 18 март 1948 г. Именно в този документ, в чл. 5, за първи път след войната се споменава за отношенията между двете държави в областта на културата: „...ще развият и укрепват икономическите и КУЛТУРНИ (курсивът мой) връзки...”¹

По повод една година от подписването на по-горе споменатия договор Панайот Куцаров, председател на Българо-съветското дружество (БСД) в гр. Варна, в свой материал, озаглавен „Една година българо-съветски договор за приятелство, сътрудничество и взаимопомощ” във връзка с културния обмен между България и Съветския съюз заявява, че „СССР ни дава по всевъзможни начини своята наука и социалистически опит...Филмите, картините, изложбите оставят неугасими впечатления у приятелите на СССР и у всички културни дейци у нас...В това идейно-духовно единение на народите ни е ЗАЛОГА ЗА ВСЕСТРАННОТО РАЗВИТИЕ ПО ПЪТЯ НА СОЦИАЛИЗМА И ПО-НАТАТЪК КЪМ КОМУНИЗМА.”² Ясно проличава пропагандният характер на анализа на резултатите от договора между Народна република България (НРБ) и СССР, постигнати само за една година. Текстът е в унисон с партийно-държавната политика за вяност, преклонение и възхищение към Съветския съюз и Йосиф Висарионович (Сталин). Тази риторика и поведение е изключително силна и показна в периода от края на 40-те до средата на 50-те години на ХХ в. в България. Тази свръхобвързаност и зависимост между двете държави, най-вече за НРБ, се проявява във всички сфери на обществено-политическия и икономическия живот на хората. Въпреки това, тази ситуация спо-

---

¹ Материалът се публикува без резюме на английски език поради това, че авторът не е предоставил такава.

мага за динамичното развитие на културните отношения между България и Съветския съюз, като важно място в тези връзки заема гр. Варна (от декември 1949 г. до октомври 1956 г. гр. Сталин)³.

В настоящата статия ще се опитам да представя накратко отношенията между НРБ и СССР и влиянието на Москва в областта на културата през първата година, когато град Варна носи името на Сталин.

* * *

През декември 1949 г. Сталин навършва 70 години. В цяла НРБ тече усилена и ентузиазизирана подготовка по отбелязване на рождения ден на Генералисимуса. Особен е акцентът в град Варна. По инициатива на индустриалните работници на морския град и с решения на Варненския градски народен съвет и на Президиума на ВНС гр. Варна е преименуван на Сталин⁴. Безспорно, това е първата значима проява на вяност и преклонение пред Съветския съюз и неговия ръководител Йосиф Висарионович на варненци след 09.09.1944 г. Историята ще бъде за пореден път свидетел на иронията на съдбата. Само след шест години този култ към личността на Сталин ще бъде развенчан, а верните последователи на Бащата на народите ще се отрекат от него. Първото показно действие в защита на генералната линия на Партията сталинци ще извършат шест месеца след Априлския пленум на БКП (2–6 април 1956 г.), връщайки старото име на града си – Варна. Клио е била и ще бъде свидетел на подобни явления, на кълняци се във вяност, а в следващия миг първи опозиционери, на приятели, които обикновено се оказват и най-кръвожадните врагове.

Още в първия ден на 1950 г. сталинци откриват IV художествена изложба в чест на Сталин. По думите на Георги Аврамов, представител на ВГНС, художниците имат „правилна ориентация”⁵. Сред отличилите се от общо 31 творци е Христо Боев със скулптурата си „Сталин – наше знаме”⁶. Ярко личи политико-идеологическата линия, заемана от БКП, акцентира се и се стимулира т.нар. „правилен път” в областта на изобразителното и приложно изкуство. Тази изложба е своеобразно препотвърждение на действията на варненци от декември 1949 г. Демонстрираният култ към личността, от една страна, е израз на почит към Сталин, но, от друга, е и символ на поетия „верен” път на НРБ, в частност от жителите на гр. Сталин, след 09.09.1944 г.

Следващите месеци на 1950 г. в културно отношение ще бъдат посветени основно на българо-съветските връзки в областта на филмовото и театралното изкуство. Така на 19 ануари за първи път на сцената на Варненския народен театър се играе съветската пиеса „Московски характер” от съветския драматичен писател Анатолий Софронов⁷. Постановката разкрива новата съветска действителност, която, както се отбелязва в статията на в. „Народно дело”, „...свсем не е чужда и на нас”⁸.

В началото на февруари с.г. в кино „Република” започва излъчването на съветския игрален филм „Сталинградската битка”, описан в обявата за кино-

прожекции като „Тържество на сталиновата стратегия и тактика”⁹. Съветският кинопарад в гр. Сталин продължава и през месец май, когато е открита и Седмица на съветския филм (откриване на 21 май 1950 г.). Фестивалът е открит с филма „Падането на Берлин” (1-ва и 2-ра серия). Произведението е окачествено като „...високохудожествен и възпитателен филм”¹⁰.

В края на годината, през месец септември, от 18-ти до 27-ми, като част от Месеца на съветската култура и българо-съветска дружба¹¹, се провежда кинофестивал на съветското киноизкуство. Прожектират се множество художествени, документални и научнопопулярни филми, сред които: „Сталинградската битка”, „Падането на Берлин” (двете части), „Кубански казаци”, „Среща на Елба”, излъчен в Морско казино, гр. Сталин, „Заговорът на обречените”¹². Паралелно с филмовите прожекции са организирани и две киноизложби¹³. Впечатление прави високата посещаемост, която според Отчета за дейността на БСД – Сталин за 1950 г. е 92 300 човека¹⁴.

Тук е момента да се отбележи, че ежегодният Месец на съветската култура и българо-съветска дружба ще се превърне в най-популярния и устойчив израз на приятелство и единение между българския и съветския народ. Националната инициатива става задължителна част и от културните календари на БДС, БКП и Отечествения фронт (ОФ) по места. Той е приет с голям ентузиазъм от обикновения гражданин, въпреки че голяма част от мероприятията се задават „отгоре”, като основно се търси масовост. Комитета за наука, изкуство и култура (КНИК) в свое Окръжно № 23581/7.IX.1950 г. до председателите на окръжните, околийските и градски народни съвети заявява каква е основната задача на Месец на съветската култура и българо-съветска дружба: „...да популяризира още по-широко всестранните постижения на съветската социалистическа култура, да задълбочи и укрепи още повече българо-съветската дружба...”¹⁵ От своя страна, местната градска организация на БСД – Сталин при отчета си за 1950 г. отбелязва, че този форум „...се утвърди като особена форма на нашата публична пропаганда.”¹⁶

Мащабът на проведения в гр.Сталин Месец на съветската култура и българо-съветска дружба (15 септември – 22 октомври 1950 г.) е добре засвидетелстван от периодичния печат (в. „Сталинско знаме”), Отчета на Околийско-градския съвет на БСД – Сталин за Месеца на съветската култура и българо-съветска дружба и Отчета на БСД – Сталин за 1950 г. Изнесени са 1946 доклада, свързани с ролята и значението на съветската наука, култура и изкуство, посетени от 115 422 граждани¹⁷. Изнесени са 36 концерта, представления на операта, драмата и симфоничния оркестър¹⁸, 201 кинопрожекции със 7739 посетители, като заедно с това са обсъдени 148 съветски книги, филми и пиеси¹⁹. Най-впечатляваща е посещаемостта на изложбата „16-те съветски републики”, представена в Морско казино и фойетата на Народния театър. На платната са се насладили 61 700 сталинци и гости на града²⁰.

На 3 октомври 1950 г. гости на гр. Сталин и Народния театър са гастролборите на Академичния „Большой театър” Панталеймон Норцов, народен артист на РСФСР, и Виталий Килчевски – заслужил артист на РСФСР. Те вземат участие в изнесената пред сталинска публика опера „Евгений Онегин.” Съветките гости са посрещнати и приветствани от партийния елит на морския град, а публиката няколко пъти вика на бис творците със скандирания „Сталин! Сталин! Сталин!”²¹

Средата на месец декември 1950 г. в гр. Сталин отваря врати и специална книжарница за съветска литература. Според информацията, дадена от Книжарница на БКП-Сталин, в новата придобивка на града може да се намери „...богат избор на марксистическа, художествена, научна, техническа, детска и юношеска литература...”²²

Безспорно, най-значимото събитие, израз на българо-съветската дружба в Сталински окръг, е проведеният на 24 и 25 септември 1950 г. окръжен събор на БСД. Подготовката и организацията на това мащабно събитие включва усилията на партийните организации по места, най-вече в гр. Сталин, но също така и обществените организации, начело с Българо-съветското дружество. Към декември 1949 г. членовете само на БСД са 31 633 човека²³. Сериозна активизация на членската маса има дори на кварталните звена, тъй като това събитие е от ключово значение за сталинци, защото, от една страна, е първото по рода си за окръга, но от друга защото „...по този начин трудещите се от Сталински окръг...ще дадат мощен израз на своята голяма любов и преданост към Съветския съюз...и великия вожд и учител – другаря Сталин.”²⁴ Печатният орган на БКП в града ясно заявява, че съборът ще бъде един своеобразен парад на пропагандния партийен апарат, който умело ще използва обикновения човек в своя полза – поредното доказателство за верността на върхушката на Българската комунистическа партия към СССР, КПСС и Йосиф Висарионович.

В Окръжния събор на БСД – Сталин вземат участие 100 000 съборяни, като от гр. Сталин са 60 хил²⁵. Според доклада-преценка за проведения събор във всички села са проведени събрания с изнесен доклад на тема: „Българо-съветската дружба – единствена гаранция за построяване на социализма и укрепване националната ни независимост.”²⁶ Тези тезиси са разпечатани като брошури в тираж 6000 бр. Заедно с това са изработени знаменца с надпис „Мир, дружба и социализъм” и ликовете на Сталин и Георги Димитров (35 000 бр.)²⁷. На местните творци в областта на изобразителното изкуство им е предоставена възможността да демонстрират своя талант, изработвайки 50 портрета на членове на ПБ на БКП и ВКП/б/, поставени на естрадите и входа на Морската градина в града²⁸.

Съборът се радва и на гости от Съветския съюз. Сталинци посрещат секретаря на Славянския комитет и главен редактор на списание „Славяне” Сергей Пилепчук, колхозна делегация и Грузинския държавен ансамбъл²⁹. В

словото си Пилепчук поздравява „*братята българи*”, отправяйки и „*горещи чувства на любов и дружба*” от името на съветския народ³⁰. Отбелязва, че именно когато България е била в съюз с руския народ, тогава и само тогава е можела да се противопостави на враговете си и да постига успехи във всички сфери на живота³¹. Заклучителните думи-призив, произнесени на български език, са еднозначни: „*Да крепне вечно българо-съветската дружба! Да живее славният български народ! Да живее верният ученик на другаря Георги Димитров – другарят Вълко Червенков!*”³² Несъмнено риториката в речта на Пилепчук оказва силно емоционално въздействие на масите, вдъхващо доверие у тях. Един символ и потвърждение за поетия „правилен” път на българската партия и държава след 09.09.1944 г. Думи на приятелство, но и на НАДЕЖДА, че животът на обикновения трудов човек ще бъде по-добър, ще достигне тези постоянно прокламирани висоти, заедно и благодарение на Съветския съюз и съветския гражданин.

Наред с изложбите, фестивалите, съборите и театрално-оперните събития в гр. Сталин се организират 58 курса по руски език с 1415 курсисти³³. Те, както и по-голямата част от по-горе изброените събития, са дело на БСД в града, подкрепени от ОФ със санкцията на БКП. Всички мероприятия в този кратък период са главно с пропагандна цел, насочени към нерушимата дружба между НРБ и СССР. Първата година на гр. Варна с новото си име е посветена на Сталин, на неговия политически и военен гений, както и на новата съветска действителност. Споменът за войната е все още пресен, а самочувствието и популярността на Генералисимуса, в пъти по-големи отпреди това. Културата е използвана като метод за влияние сред обикновения, трудещ се човек, който трябва да бъде „възпитан” по съветски. Езикът на Пушкин е умело използван като начин за сближение със съветския човек, който трябва да бъде колкото се може по-добре опознат и да служи за пример на всички в България. Окръжният Събор на българо-съветските дружества е възможно най-добрата демонстрация на тази вяроност към СССР и единение със съветския народ.

БЕЛЕЖКИ

¹ Договор за дружба, сътрудничество и взаимопомощ между Народна република България и Съюза на съветските социалистически републики, Българо-съветски отношения и връзки. Документи и материали, Т. 2, септември 1944 – декември 1958, София, 1981, с. 304.

² ДА-Варна, ф. 18, оп. 5, а. е. 19, л. 11.

³ Вж. Кулиш, С. Как отечественофронтовците от Варненски окръг отбелязаха 70-тата годишнина на Сталин. – История, 1, 2017, с. 33–38.

⁴ Пак там, с. 34.

⁵ „Откриването на Четвъртата художествена изложба в чест на другаря Сталин”. – „Народно дело”, бр. 1669/ 3.01.1950 г.

⁶ Пак там.

⁷ „Московски характер на сцената на Народния театър в гр. Сталин”, – „Народно дело”, бр. 1682/ 19.01.1950 г.

⁸ Пак там.

⁹ „Народно дело”, бр. 1696/ 04.02.1950 г.

¹⁰ „Сталинско знаме”, бр. 60/ 20 май 1950 г. и „Сталинско знаме”, бр. 62/ 23 май 1950 г. Вестник „Сталинско знаме” е наследник на в. „Народно дело”. Печатният орган на БКП и ГНС в гр. Сталин е преименуван с решение на бюрото на ОК на БКП-Сталин и съгласувано със секретариата на ЦК на БКП от 9 март 1950 г. Брой 1-ви на вестника излиза на 12 март с.г.

¹¹ Месецът на съветската култура и българо-съветската дружба в България е традиция, положила началото си през 1949 г. Първият подобен месец е проведен от 20 май до 20 юни. (Из нота на посолството на НРБ в СССР до министерството на външните работи на СССР относно провеждане в НРБ на месец на съветската култура и българо-съветската дружба, Българо-съветски отношения 1948–1970. Документи и материали, ПАРТИЗДАТ, София, 1974, с. 35–36)

¹² „Успехът на фестивала на съветския филм”. - „Сталинско знаме”, бр. 177/ 1 октомври 1950 г.

¹³ ДА-Варна, ф. 18, оп. 2, а. е. 1, л. 106.

¹⁴ Пак там.

¹⁵ ДА-Варна, ф. 18, оп. 2, а. е. 3, л. 143.

¹⁶ ДА-Варна, ф. 18, оп. 2, а. е. 1, л. 103–104.

¹⁷ ДА-Варна, ф. 18, оп. 2, а. е. 3, л. 139–140.

¹⁸ Пак там.

¹⁹ ДА-Варна, ф. 18, оп. 2, а. е. 1, л. 103–104.

²⁰ Пак там.

²¹ „Участие на гастролорите на Академичния „Большой театър в „Евгений Онегин”. – „Сталинско знаме”, бр. 179/ 4 октомври 1950 г.

²² „Сталинско знаме”, бр. 240/ 14 декември 1950 г.

²³ ДА-Варна, ф. 18, оп. 2, а. е. 1, л. 106.

²⁴ „Подготовка на събора на българо-съветската дружба на мира”. – „Сталинско знаме”, бр. 167/ 21 септември 1950 г.

²⁵ ДА-Варна, ф. 18, оп. 2, а. е. 3, л. 86.

²⁶ Пак там.

²⁷ ДА-Варна, ф. 18, оп. 2, а. е. 3, л. 87.

²⁸ ДА-Варна, ф. 18, оп. 2, а. е. 3, л. 88.

²⁹ ДА-Варна, ф. 18, оп. 2, а. е. 1, л. 102–103.

³⁰ „Приветственото слово на др.Пилепчук”. - „Сталинско знаме”, бр. 171/ 25 септември 1950 г.

³¹ Пак там.

³² Пак там.

³³ ДА-Варна, ф. 18, оп. 2, а. е. 1, л. 103–104.